

Adam Brémský

Činy biskupů hamburského kostela

Velká kronika
evropského Severu

Přeložila a k vydání připravila
Libuše Hrabová

argo 2025

Edici řídí Libor Jan, Magdalena Moravová, Martin Nodl,
Pavel Soukup, Martin Wihoda

Edice Memoria medii aevi/svazek 6

Adam Brémský

Činy biskupů hamburského kostela

Velká kronika evropského Severu

Z latinského originálu *Magistri Adami Bremensis Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* přeložila Libuše Hrabová, veršovaný epilog přeložila Jana Engelbrechtová.

Úvodní studie a poznámky Libuše Hrabová.

Odborná revize druhého vydání Magda Králová a Iveta Pastyřiková.

Odpovědná redaktorka Magdalena Moravová.

Rejstřík Magda Králová a Magdalena Moravová.

Vydalo nakladatelství Argo, Milíčova 13, Praha 3, 130 00,
www.argo.cz, roku 2025 jako svoji 5853. publikaci.

Návrh přebalu, grafická úprava Miroslav Kloss.

Sazba Vladimír Fára.

Jazyková korektura Milan Slezák.

Technický redaktor Milan Dorazil.

Tisk a vazba Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

Vydání druhé, revidované.

ISBN 978-80-257-4750-6

Naše knihy distribuuje Kosmas knižní velkoobchod KOSMAS

sklad: V Halách 877, 252 62 Horoměřice

tel: 226 519 383, fax: 226 519 387

e-mail: odbyt@kosmas.cz

www.firma.kosmas.cz

Knihy je možno pohodlně zakoupit v internetovém knihkupectví

www.kosmas.cz

Úvod

I. Kniha

Kronika sepsaná v druhé polovině 11. století brémským kanovníkem Adamem a nazývaná *Činy biskupů hamburského kostela* patří mezi vrcholná díla středověké historiografie. Přináší rozsáhlý a promyšleně koncipovaný obraz doby šíření křesťanství v oblastech okolo Severního a Baltského moře v období 8.–11. století, konkrétně v Sasku, Dánsku, Norsku, Švédsku, na Islandu, u slovanských Obodritů a Luticů i baltických Prusů. Donedávna se však Adamovu dílu v přehledech středověkého dějepiscectví nedostalo přiměřeného ocenění a nenašlo ani odpovídající místo v povědomí veřejnosti.¹ Do značné míry je to důsledek pohledu na středověkou historickou literaturu, která byla, a mnohdy dosud je, hodnocena podle množství a spolehlivosti informací, jimiž se jen doplňují ztracené nebo chybějící zprávy jiných pramenů, především listin a dalších úředních dokumentů. Díla středověké historiografie se tak stávala jako „vyprávěcí prameny“ jakýmsi druhořadým zdrojem informací. Do pozadí ustoupily otázky koncepce děl, metody výzkumu a pojetí dějin. Většímu zájmu se těšila forma podání, tehdy však byly kroniky i jiné podoby středověké historiografie zkoumány spíše jako díla krásné literatury než jako práce historické. Avšak středověké kroniky, nebo alespoň vrcholná díla tohoto žánru, namnoze bývají historickým zpracováním výzkumu pramenů. Podobně jako novodobé historické studie vytvářejí i ony obraz dějin, v němž autor postihuje proces společenského pohybu a hodnotí ho. Umožnila mu to skutečnost, že na rozdíl od autorů análů, kteří událostem obvykle dávají podobu pouhých ročních záznamů, pohlíží zpětně na určitý časový úsek dění ve vymezené oblasti a z tohoto odstupu vidí události již ve světle jejich důsledků.

1 V posledních letech si Adamovo dílo získalo větší pozornost, srov. např. kolektivní monografii *Adam of Bremen's Gesta Hammaburgensis Ecclesiae Pontificum. Origins, Reception and Significance*, edd. G. BARTUSIK – R. BISKUP – J. MORAWIEC, London – New York 2022 (pozn. red.).

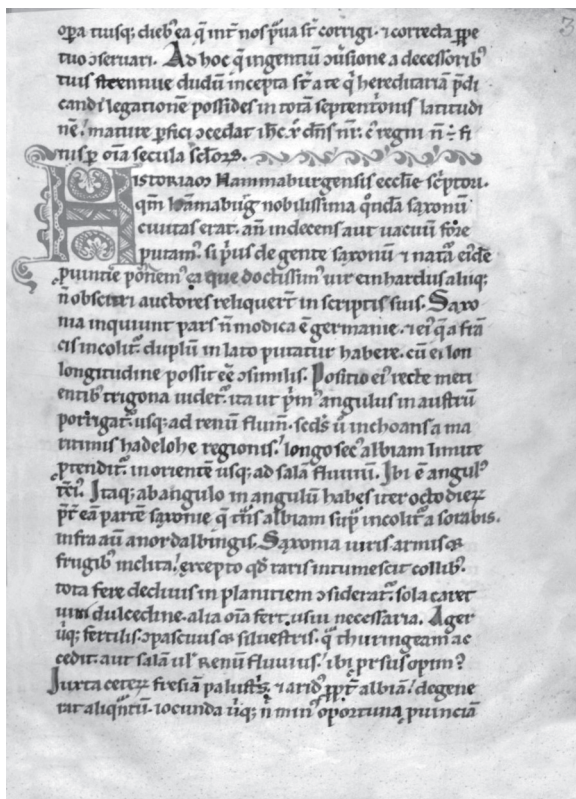
Kronika mistra Adama vzbuzovala pozornost především jako zdroj informací o dějinách severní Evropy. Pro tyto dějiny je základním dílem, podává o dění ve Skandinávii zprávy z druhého břehu Severního moře a hodnotí je z pozice historika hamburského misijního arcibiskupství. Doplnjuje a často i koriguje bohatá vyprávění skandinávských ság, někde se však s nimi v pohledu na dění neshoduje. Ve Skandinávii byla Adamova kronika odedávna známa, což dokazují staré zachované rukopisy dánského původu. Některé z nich však upravovaly text tam, kde nebyl Dánům příznivý.

V rámci evropského středověkého dějepisceství se Adamova kronika chápala spíše jako regionální záležitost. Největší zájem vzbuzovaly vždy ty kroniky, jimž se nepřiliš přesně říká národní, které vytvořily obraz dějin jednotlivých států a staly se východiskem pro jeho další zpracování. Takovými kronikami byly pro Francii *Velké francouzské kroniky* (*Les chroniques de Saint-Denis*), pro Anglii *Církevní dějiny národa Anglů* (*Historia ecclesiastica gentis Anglorum*) Bedy Ctihodného, pro české dějiny Kosmova *Kronika Čechů* (*Chronica Boheimorum*), pro polské dílo Jana Długosze, pro Dánsko kronika, již napsal Saxo Grammaticus (*Gesta Danorum* / *Skutky Dánů*).

Kronika Adama Brémského však není kronikou státu, nýbrž církevní instituce.² Navíc církevní instituce do značné míry nestandardní, a co horšího, instituce zaniklé. Hamburské biskupství, založené franským králem a císařem Ludvíkem Zbožným, synem Karla Velikého, v roce 831, rok nato povýšené na arcibiskupství a po roce 845 spojené s biskupstvím brémským, bylo svým zakladatelem určeno k misijní činnosti ve Skandinávii a u zálabských Slovanů. Virtuální hranice arcidiecéze se dotýkala až severní hranice tehdy známého světa. V době Adamově sahala k polárnímu kruhu a přes Island a Grónsko k Vinlandu, severovýchodnímu pobřeží Ameriky. Na území říše však arcibiskupství uplatňovalo církevní správu jenom v nepřiliš rozsáhlé brémské diecézi. Poté, co bylo v 11. století

2 Žánr dějin biskupství či opatství byl ve středověku hojně zastoupen – přehled nejvýznamnějších příkladů uvádí *Lexikon des Mittelalters*, sv. 4, Lachen am Zürichsee 1999, s. v. *Gesta*, sl. 1404–1406 (pozn. red.).

1. Začátek první knihy
Adamovy kroniky.
Strana z Vídeňského
rukopisu. ÖNB
Cod. 521 – Codex
Vindobonensis
Palatinus 521, fol. 3r.,
13. století, wikimedia/
commons

v Lundu vytvořeno samostatné dánské arcibiskupství, ztratilo hamburské arcibiskupství ve Skandinávii vliv. Prošlo zápasy se saskými vévody v 11. a 12. století a v omezené podobě přežilo do reformace, formálně do roku 1645.³

3 Starší období dějin brémsko-hamburského arcibiskupství zpracoval v dnes již klasickém díle GEORG DEHIO, *Geschichte des Erzbistums Hamburg-Bremen bis zum Ausgang der Mission*, sv. 1–2, Berlin 1877 (n. v. Osnabrück 1975). Soubor studií k dějinám arcibiskupství vydal editor Adamovy kroniky BERNHARD SCHMEIDLER, *Hamburg-Bremen und Nordsteuropa vom 9. bis 11. Jahrhundert*, Leipzig 1918. Z novější literatury je třeba upozornit na studii, která vyšla ve velkém sborníku o době vlády sálské dynastie PETER JOHANEK, *Die Erzbischöfe von*

Nástupnický útvar, který by mohl mít zájem o dějiny brémsko-hamburské arcidiecéze ve středověku, tedy dnes neexistuje. Za jejího dědice se nepokládají ani město Brémy, ani město Hamburk. Mezi ně a katolické arcibiskupství vstoupila reformace. V Brémách nabyly rozpory mezi arcibiskupem a městem daleko ostřejší podoby než v Hamburku už dávno před reformací. Na rozdíl od Hamburku, který se stal městem říšským, byl biskup v Brémách pánem města, což bohatí hanzovní kupci těžce nesli. Proto se v Brémách vzpomínka na arcibiskupy, a tím ani památka mistra Adama, který vylíčil jejich činy, do tradic města nezařadily.

Navzdory tomu se v posledním století ukazuje, že s tím, jak se mění postoj ke středověkým kronikám jako k pouhým „vyprávěcím pramenům“, začínají poutat pozornost kvality historické práce mistra Adama. Svědčí o tom rostoucí množství překladů do moderních jazyků. Nový německý překlad Wenera Trillmicha z roku 1961 navázal na čtyři německé a dva dánské překlady starší, pocházející většinou z 19. století. Ve druhé polovině 20. století vyšel v roce 1959 anglický překlad, v roce 1978 nový dánský překlad čtvrté knihy kroniky, v roce 1984 překlad švédský, v roce 1993 norský, v roce 1996 italský s vynikající předmluvou, v roce 1998 francouzský a konečně pak v roce 2001 český překlad třetí knihy.⁴ Zájem o *Činy biskupů hamburského kostela* (*Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*) se neobjevuje jen v zemích, v nichž může být kronika přijímána jako jeden z vyprávěcích pramenů k národním dějinám, nýbrž i v zemích, o nichž se kronika sotva zmiňuje. Lze tedy doufat, že její překlad zaujme i českého čtenáře – jak zprávami o dějinných událostech ve Skandinávii, v Sasku a u Polabských Slovanů v 8. až 11. století, tak doklady o tom, co všechno mohl autor v 11. století zjistit o severní a východní Evropě z antické i středověké literatury, z arcibiskupského archivu i z ústních zpráv současníků.

Hamburg-Bremen und ihre Kirche im Reich der Salierzeit, in: *Die Salier und das Reich*, sv. 2, Sigmaringen 1992, s. 79–112.

4 *Osobnost a moc v 11. století: Adam Brémský o životě arcibiskupa Adalberta*, překlad M. Čermáková, L. Hrabová et al., Olomouc 2001. Srov. ediční poznámku L. H. V roce 2000 vyšel nový překlad dánský a v roce 2008 překlad ruský (pozn. red.).

Adamův spis se nezachoval v autografu – to štěstí měl jen nepatrný počet středověkých kronik. Lépe by bylo říci, že se nezachoval v žádném z autografů – Adam totiž text dále rozvíjel i po dokončení jeho první verze. Z věnování díla víme, že první podobu spisu odevzdal Adam svému nadřízenému, arcibiskupu Liemarovi, okolo roku 1075/1076. Z této verze kroniky se zachoval velmi raný opis z přelomu 11. a 12. století, dnes uchovávaný ve vídeňské Österreichische Nationalbibliothek. Na základě tohoto rukopisu vyšla kronika v edici *Monumenta Germaniae historica* v roce 1846.⁵ Později byly nalezeny rukopisy druhé verze, které obsahovaly přípisky, vkládané Adamem přímo do textu nebo přidávané na samostatných lístcích ve formě poznámek a vysvětlivek nazývaných scholia. Další scholia, někdy doplňující, jindy zavádějící, přidávali od konce 11. století opisovači nebo čtenáři. Doplněné rukopisy tvoří dvě skupiny vycházející ze dvou odlišných, dnes ztracených opisů. Zachované opisy opisů jsou relativně pozdní. Na základě analýzy všech zachovaných rukopisů byla v roce 1917 vydána Bernhardem Schmeidlerem nová edice,⁶ kterou použil s jistými úpravami Werner Trillmich k vydání latinského textu a nového německého překladu v roce 1961.⁷ O Trillmichovu edici se opírají nejnovější překlady i tento český překlad.

Musíme však mít stále na paměti, že každá edice je do značné míry rekonstrukcí původní podoby díla novodobým editorem a že mění původní podobu díla i tam, kde není nejmenší pochyby o poctivé snaze a odpovědnosti editora k autorovi i čtenáři. Dalším posunem je překlad, protože v zásadě každý překlad je interpretací. U Adamovy kroniky má čtenář tu výhodu, že si ho může ověřit srovnáním s moderní edicí, jež novodobý německý překlad doprovází.

5 ADAMI BREMENSIS *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, ed. J. M. LAP-PENBERG, MGH, SS 7, Hannover 1846, s. 267–389.

6 ADAM VON BREMEN, *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum bis 1072*, MGH, SRG in usum scholarum, ed. B. SCHMEIDLER, Hannover – Leipzig 1917.

7 MAGISTRI ADAMI BREMENSIS *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, překlad W. Trillmich, in: *Quellen des 9. und 10. Jahrhunderts zur Geschichte der hamburgischen Kirche und des Reiches*, Berlin 1961, s. 135–503.

& circumfrentes regione quātos possit ad xpianitate thūst colq; quibūst sine in
 iudicia qmādm uiuunt. **P**ost nordmannū que ē ultima aqlorē cūntia nichū
 iuenies habitacionis humane n̄ terribilē usū & istmū oceanū q̄ totū mun
 dū amplectit. Nā excludit nordmannie insulas multas h̄t n̄ ignobiles. q̄ n̄
 fere om̄s nordmannoz dicioni subiaceat. idq; n̄ pr̄einde f̄t anobis. quō hā
 mabgēst̄ parrochia & ipse respiciunt. Quārū p̄me f̄t orchades insule quas
 barbari uocāt organas ritu cladit ille f̄t disp̄se poceanū. De q̄b̄ romani au
 ctorez martian & solin ita sep̄sisse uidēt. Atq; britannice un̄ insin̄t p̄me
 ocean orchade f̄t insule. q̄rū .xv. f̄t deserre. .xvi. coluit. Orchades insule pe
 ne .xl. unctē. h̄t uicine sūt electides inq̄b̄ electrū gignūt. h̄t orchades int̄
 nordmanniā & britanniā & hiberniā posite. frentis oceanū ludibunde minā
 deinde. Adq; acuitate nordmannoz trondēni p̄die f̄t nauigari posse.
 iteq; aborchadis auct̄ simile spaciū iue. siue manglū durgal. siue iſcothi
 ā flectere uelut. Ad q̄stē insulas orchadas quīs p̄ abangloy & ſootroy ep̄s
 rogeret. h̄t p̄mas usū pape ordinauit. thurōlſū ep̄m in ciuitate blasconā
 q̄ om̄i cupis agere. **I**nsula thule q̄ p̄sinitū aceret iſ ſētra. longe in me
 dio sita ē oceanū. uix inq̄st̄ nota habet. De q̄ tā aromatis ſēptorib̄ quā
 aburp̄tis multa referunt̄ digna p̄dicari. Ultima inq̄st̄ om̄iū thule inq̄
 estuo solsticio sole canē signū tranſeunte nex nulla brumali solsticio pin
 de null̄ dies. hooq̄dā ſenſ inſib̄ fieri ar̄bitr̄t. h̄t uera ſēbit inestare
 in britannia lucidas noctes haur̄ dubie rep̄mittere. ut in solsticio annū
 dies habeat̄ ſenſ inſib̄ noctesq; edūſo ad brum̄ ſole remoto. & p̄ fieri in in
 ſula thule p̄thēas massiliensis ſēbit. vi. dieſū nauigatione in septentrione
 abritannia distante. hec itaq; thule. n̄ iſland appellat̄. aglacie que ora
 nū aſtingit. De q̄ etiā hoc memorabile f̄t qd̄ eadē glacies ita nigra & ar
 da uidet̄ p̄t̄ am̄tate ut in tenſa ardeat. q̄t̄ aū inſula p̄maxima ita
 ut ip̄los inſiſe ſe multos attineat. q̄ ſolo pecoz ſeru uiuunt. eoz q; uellere
 tequūt̄. nulle ibi fruges minima lignoz copia. p̄p̄ria iſ ſubtraneis habi
 tant ſpeluncis. om̄iū recto iſt̄mo gaudentes cū pecorib̄ ſuis. itaq; in
 ſimplicitate ſc̄i uitā pagentes cū nichil ap̄li querūt̄ quā naturā concedit̄
 lecti poſſt dicere cū ap̄lo habentes uictū & ueſt̄rū ſuū ſeruit̄ ſunt. hā ē mor̄
 tes ſuos habent poppidis iſom̄es p̄delicis. Beata inq̄ geſ cui paup̄rati
 nemo inuidat̄. in h̄oc beatissima qd̄ n̄ om̄s in dūer̄ xpianitate. Alit̄a i
 ſignū i morib̄ eoz. p̄cipua caritas exq̄ p̄cedit ut ut illos om̄ia om̄ia
 ſint tā indigens quā aduenis. q̄ p̄m ſuū h̄t p̄gre. ad illi nūc̄ reſpon
 om̄s ip̄los qd̄q̄ erdo. ex ſēptuſ. ex aſuerudine aliarū gentiū ille oſt̄
 britannia ē om̄iū maxima inſularū. Atq; noū dieſū nauigationē p̄uenit̄ ad thule. De q̄ n̄
 nauigatio ad mare congelatū. qd̄ idē congelatū tā nūc̄ ſole caleſcit.

2. Scholia v nejstarším dochovaném rukopisu Adamovy kroniky. Universitaire Bibliotheken Leiden, Codices Vossiani Latini, VLQ 123, f. 9r, kolem roku 1100

Panuje všeobecná shoda v tom, že už v exemplári odevzdaném arcibiskupu Liemarovi se dílo dělilo do čtyř knih. Na první pohled se totiž ukazuje, že každá z knih tvoří samostatný, uzavřený celek, odlišující se od dalších částí kroniky užitím pramenů i strukturou výkladu. V jednotlivých knihách vidíme, jak Adamovy postupy vyzrávají. Snaha splnit co nejlépe úkol historika arcibiskupství, kterým autora pověřil arcibiskup Adalbert, se mění v hledání koncepce dějinného vývoje a úkolu člověka v něm. Spolu s tím rostla Adamova schopnost analýzy pramenů, ale i analýzy lidských činů. Ve třetí knize, jíž se uzavírá historická linie od založení brémského biskupství po smrt arcibiskupa Adalberta, dospívá Adam od hodnocení činů arcibiskupových k hodnocení vlastních postojů a ke zjištění, jak omezené jsou historikovy možnosti poznat a vyslovit historickou pravdu.

Čtvrtá kniha se liší od předchozích tím, že osnovu výkladu netvoří časová linie, nýbrž popis zemí kolem Baltského a Severního moře od Dánska přes východní skandinávské země až na východ Pobaltí a zpět k Norsku a k oblastem skandinávské expanze na západě: Orknejím, Islandu, Grónsku a Vinlandu. Tato geograficko-historická část díla navazuje na kratší partie podobného charakteru věnované Sasku, Dánsku, Švédsku a Slovanům a vložené do první a druhé knihy. Jak v těchto vsuvkách, tak ve čtvrté knize Adam spojuje popis území s údaji o tamních obyvatelích a jejich způsobu života (nikoliv o jazycích) i o jejich historických osudech. Bývá-li proto nazýván prvním geografem severní Evropy, pak by ho stejně bylo možno pokládat za prvního etnografa nebo etnologa Severu.

Prameny pro jádro prvé knihy kroniky tvoří převážně dvě legendy: legenda o prvním hamburském arcibiskupu Ansgarovi, sepsaná jeho nástupcem Rimberty, a legenda o Rimberty. Rozkošatělé vyprávění příběhů světců-zakladatelů (jež se však z velké části shoduje s historickou skutečností) mění Adam v daleko stručnější podání zaměřené na jejich činy, které mají být vzorem plnění misijního úkolu nově založeného arcibiskupství: přivést ke křesťanství lid Skandinávie a Slavanie, jak Adam nazývá slovanské země na východ od Labe. Zprávám o působení Ansgara a Rimberty předřadil Adam

rovněž na základě legend osudy prvních biskupů brémských, a předtý ještě vložil výklad o Sasku a Sasech, který vychází ze středověké historické literatury.

Ve druhé knize a částečně již v knize první se objevují materiály z arcibiskupského archivu, dále soubor pramenů zapůjčený z kláštera v Corvey a záznamy ústního podání pamětníků, nebo spíše jejich potomků či nástupců. Ve třetí knize jsou Adamovi základními prameny autopsy, ústní svědectví současníků, výpovědi arcibiskupa Adalberta a především hlavního Adamova informátora, dánského krále Sve-na Estridssona (starosev. *Sveinn Ástríðarson*, dán. Svend Estridsen).

Postupně přibývá citací z antické a raně středověké latinské literatury. Nejvíce se jich objevuje ve čtvrté knize, kde Adam pátral u antických autorů po svědectvích o krajích, které byly ještě i v jeho době málo známé. Množství citovaných děl překvapuje. Nejvíce jich pochopitelně pochází z knihy Adamovi nejbližší – bible. Citace z Písma i antické literatury mají obdobný charakter jako literární citace v moderní historiografii.

Tak jako kroniku otevírá věnování arcibiskupu Liemarovi, sepsané po dokončení první verze, uzavírají ji „*versus autoris*“, epilog o jednašedesáti hexametrech věnovaný rovněž Liemarovi. Tento epilog se však zachoval pouze ve třech rukopisech. Opakují se v něm v podstatě myšlenky věnování a připomíná arcibiskupovi to, co Adam řekl již v třetí knize: „Když jsem nemohl psát kratčeji a jasněji (...), alespoň jsem (...) psal podle pravdy“ (III, 71).

II. Autor

Kdyby býval kronikář Helmold, který psal sto let po smrti Adamově, nepoznamenal v *Slovanské kronice* (*Chronica Slavorum*), že dílo, o něž se v prvé půli své kroniky opírá, vytvořil „mistr Adam, jenž barvitě vyličil skutky biskupů hamburského kostela“, ⁸ neznali bychom jméno autora tohoto díla a zůstal by pro nás Hamburským či Brémským anonymem. Ještě v 16. století označoval hamburský historik Albert Krantz ve svých dějinách hamburského arcibiskupství zvaných

8 HELMOLD Z BOSAU, *Kronika Slovanů*, překlad J. Zdichynec, Praha 2013, s. 49.

Metropolis Adamovu práci pouze za „Kroniku hamburské a brémské církve“.⁹ Třebaže znal i kroniku Helmoldovu, Adamovo jméno v ní nepostřehl. Adam sám své jméno neuvádí a pouze z věnování díla biskupu Liemarovi se dovídáme, že ačkoli byl v Brémách „cizinec a přichozí“ (*proselytus et advena*), stal se kanovníkem brémské kapituly. Díky tomu, že Helmold uvedl jeho jméno, se zjistilo, že kanovník Adam byl v Brémách představeným školy. V listině arcibiskupa Adalberta z roku 1069 je uveden mezi svědky jako *magister scholarum*.¹⁰

Pravděpodobně o něco později ho arcibiskup Adalbert pověřil sepsáním dějin brémско-hamburského arcibiskupství od prvopočátků až po vrcholnou dobu, totiž dobu Adalbertovu. Adam sám ve věnování díla Adalbertovu nástupci arcibiskupu Liemarovi tvrdí, že myšlenka napsat kroniku je plodem jeho vlastní snahy poskytnout brémско-hamburskému arcibiskupství důkazy o práci, již vykonali Liemarovi předchůdci v šíření křesťanství. Avšak není pravděpodobné, že by takové dílo mohl připravovat bez svolení, podpory a pomoci arcibiskupa Adalberta. Vzhledem k množství použitých pramenů a literatury je musel Adam připravovat několik let, snad od samého příchodu do Brém v roce 1066. Po Adalbertově smrti sepsal zřejmě mezi léty 1072–1075 třetí knihu a dílo nabylo podoby odevzdané Liemarovi. Nápad na zpracování dějin arcibiskupství lze mnohem logičtěji přisuzovat Adalbertovi z Gosecku, který měl zájem na tom pozvednout význam a slávu arcibiskupství i svou vlastní, než mladému kanovníkovi, který by se tím chtěl odvděčit za přijetí do brémského kléru. Je ovšem otázka, zda konečná podoba díla odpovídala zadání a zda by s ní byl arcibiskup Adalbert spokojen.

Ve svém díle Adam o sobě říká jen to, že byl při příchodu do Brém v roce 1066 velmi mladý. Již jeho čtenáři v 11. století uvažovali o tom, odkud pocházel. Jeden z autorů pozdějších přípisků poznamenal,

9 ALBERT KRANTZ, *Metropolis sive historia ecclesiastica Saxonum*, Basileae 1568.

10 *Regesten der Erzbischöfe von Bremen*, sv. 1, ed. O. H. MAY, Hannover 1937, 325, s. 75. Listina biskupa Adalberta z roku 1069 psaná Adamem (mezi svědky v prostředním odstavci třetí řádek uvádí: *Ego Adam magister scholarum scripsi et subscripsi* – „já Adam scholastikus jsem napsal a podepsal“). Z díla BERNHARDA SCHMEIDLE-RA, *Hamburg-Bremen und Nordosteuropa*, Leipzig 1918, kapitola 4, tab. II.

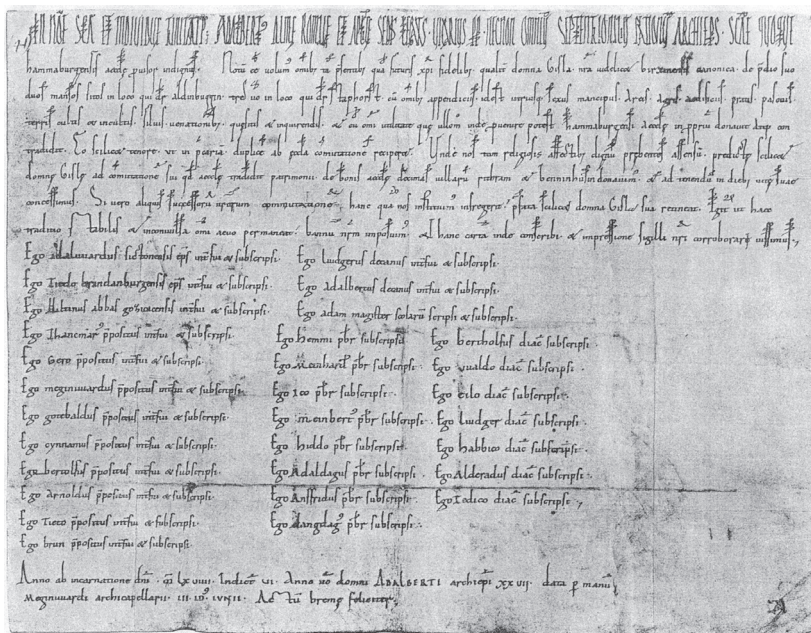
že „je zjevné, že pisatel této knihy byl z horního Německa, a proto mnohá slova a vlastní jména (...) chtěl přizpůsobit vlastnímu jazyku“ (IV, 35 schol. G).

Důvodů, proč se Adamovo rodiště i dnes hledá v horním Německu, existuje více. Eduard Schröder zkoumal na žádost editora Bernharda Schmeidlera místní jména uváděná Adamem a zjistil, že sice některá z nich mají hornoněmeckou podobu převzatou z franských análů, jiná však jsou specifická pro Adamovo podání. Za nejvýznamnější doklad Adamova původu pokládal název Werra, který Adam užíval pro řeku Vezeru. Werra je jméno východnější ze dvou řek, jejichž soutokem Vezera vzniká. Adamovo rodiště se proto hledá v prostoru mezi Werrou a horní Sálou, o níž je také dobře informován.¹¹ Vzhledem k tomu se také obecně přijímá názor, že Adam získal vzdělání ve škole při bamberském dómu, již založil císař Jindřich II. na počátku 11. století, v době, kdy budoval na bamberském královském hradě říšské centrum a založil tam roku 1007 biskupství. Bamberská dómská škola brzy dosáhla věhlasu magdeburské školy z doby císařů Oty II. a Oty III. Císař Jindřich II. soustřeďoval do Bamberku knihy z Řezna, kdysi kulturního centra východofranské říše, i z otonského Magdeburku, kupoval a vozil knihy z Itálie. Věhlas bamberské školy přežil svého zakladatele o dvě stě let, věhlas staré tamní knihovny, která se přes všechny války a pohromy posledního tisíciletí zachovala, žije dodnes.¹²

Dokladem Adamova pobytu na bamberské škole by mohly být jeho citace z literatury, která tehdy byla uložena v bamberské knihovně a ve střední Evropě pravděpodobně jediné zde. Z Pliniova spisu *O přírodě* (*Naturalis historia*), jehož rukopis uchovaný v Bamberku vznikl ve skriptoriu Ludvíka Zbožného, tedy v první polovině 9. století, převzal Adam zprávy o Hyperborejcích, vyprávění o plavbách Pýtheás z Massalie a jiné informace. Od Paula Diacona, jehož *Dějiny*

11 EDUARD SCHRÖDER, *Zur Heimat des Adam von Bremen*, Hansische Geschichtsblätter 23/1917, s. 351–365.

12 BERNHARD SCHEMMEL, *Staatsbibliothek Bamberg*, Forchheim 1990; FRIEDRICH LEITSCHUH, *Katalog der Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Bamberg*, sv. 1–4, Bamberg 1895–1966.

3. Listina arcibiskupa Adalberta z roku 1069 psaná Adamem (mezi svědky v prostředním odstavci třetí řádek uvádí: *Ego Adam magister scholarum scripsi et subscripsi* – „já Adam scholastikus jsem napsal a podepsal“). Převzato z: Bernhard Schmeidler, *Hamburg-Bremen und Nordsteuropa*, Leipzig 1918, kapitola 4, tab. II.). Foto archiv Libuše Hrabové

Langobardů (*Historia Langobardorum*) v rukopise z 10. století se rovněž nacházejí v Bamberku, převzal pověst o Sedmispáčích, zprávy o rychle (na lyžích) se pohybujících Skritefinzích tj. Sámech, stejně jako jméno *Vinuli*, které Paulus v podobě *Winnili* užívá pro Langobardy. V bamberské knihovně je uložen i rukopis díla Isidora Sevillského z 10. století, z něhož Adam převzal názor, že biblické proroctví o zničení země Magóg (Ez 39, 6) se týká Gótů. V kronice dále narazíme na citace z románu o Alexandru Velikém, jehož rukopis se v 11. století nacházel pouze v Bamberku. První latinský překlad románu přivezl z Itálie Jindřich II. a daroval jej bamberské knihovně. Bohužel obsáhlý citát o Amazonkách z tohoto románu se objevuje pouze v přípisu (scholiu), o němž není jisté, zda byl

psán Adamem. Nicméně vícekrát v textu zmiňované Amazonky se bez pochyby dostaly do severní Evropy z tohoto textu. Možnost, že zmíněné citáty a případně i některé další pronikly do Adamovy kroniky z bamberských rukopisů, by mohly potvrdit jen speciální studie, které bohužel prozatím nejsou k dispozici. Nelze však pochybovat o tom, že znalost antické literatury si Adam do Brém již přinesl a že její kořeny lze hledat v době jeho studií.

Hlavním cílem bamberské školy bylo poskytnout vzdělání vysoké úrovně především budoucím notářům, diktátorům listin a podobným vysokým úředníkům světských i církevních hodnostářů. Mnozí absolventi školy dosáhli biskupských či arcibiskupských úřadů nebo se stali členy královské kanceláře. Výuka v Bamberku preferovala předměty, které byly základem *ars dictaminis*, tedy především gramatiku a rétoriku. Latinskému slohu se žáci učili z děl nejslavnějších antických autorů. Méně pozornosti věnovala škola matematice a geometrii. Bránila se také pronikání nových filozofických názorů šířících se z francouzských škol v Paříži a Chartres. Úzké styky pěstovala se školami v Remeši a Lutychu, jak ukazuje vzájemná korespondence, výměna žáků a výměna knih.¹³

V letech 1058–1071 byl vedoucím bamberské školy Meinhard, bývalý kanovník ve Špýru, který působil dříve na škole v Remeši. Do Bamberku přišel po odchodu scholastika Anna, jenž se později, v roce 1065, stal kolínským arcibiskupem a soupeřem Adalberta brémsko-hamburského v zápase o moc v říši. Meinhardovu činnost dokumentuje překvapivě velké množství dopisů zachovaných v opisech zřejmě jako vzory pro korespondenci.¹⁴ Psal dopisy nejen bamberskému biskupu Guntherovi, který často dlouhodobě pobýval na rodových statcích v Korutanech a kapitula ho marně volala

13 CLAUDIA MÄRTE, *Die Bamberger Schulen – ein Bildungszentrum des Salierreichs*, in: *Die Salier und das Reich*, sv. 3, Sigmaringen 1992, s. 327–345; JOHANNES FRIED, *Die Bamberger Domschule und die Rezeption von Frühscholastik und Rechtswissenschaft*, in: *Schulen und Studium*, Sigmaringen 1986, s. 163–201.

14 *Briefsammlungen der Zeit Heinrichs IV.*, MGH, *Die Briefe deutscher Kaiserzeit*, sv. 5, edd. C. ERDMANN – N. FICKERMANN, Weimar 1950; CARL ERDMANN, *Die Briefe Meinhards von Bamberg*, *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* 49/1932, s. 332–341.

zpět k úřadu. Zachovaly se i četné soukromé Meinhardovy dopisy kolegům v Lutychu, v Remeši a ve Špýru, psal i rodičům nebo mecenášům svých žáků i žákům samým.

Dosud nikdo si však nepovšiml možnosti, že jeden z nejzajímavějších dopisů, adresovaný žáku, který je uveden jen iniciálou A., by mohl být stopou Adamovy cesty z Bamberku do Brém. Dopis je dlouhý a je psán, podobně jako jiné Meinhardovy dopisy, poněkud exaltovaným stylem. Není datován a editor Meinhardovy korespondence ho řadí do roku 1061. Žák A. se rok po svém odchodu či útěku z Bamberku ozval svému učiteli s omluvou. Meinhard píše, že ji přijal s vděčností a doufá, že se jí zavřou ústa těm, kdo ho předstíranou lítostí nad odchodem žáka A. dráždili. O něco dál však přece vytýká A. „hrubou nevďěčnost“. Schvaluje, že odešel do Lutychu a upustil od záměru studovat ve Francii. Zprávu o nemoci A. přijal „se smutkem smíšeným se strachem, který mne málem připravil o život“. Tuší, že A. trpí nouzí a posílá mu nějaké peníze „dobré špýrské mince“. Posílá mu i požadované spisy, Priscianovu učebnici latiny a spis *De maxima propositione*, který zřejmě A. a Meinhard připravovali společně. Nakonec zdraví v Kristu „svého nejsladšího a nejmilovanějšího bratra“.¹⁵

Ztotožnění žáka A. s Adamem zůstává samozřejmě pouhou hypotézou. Trochu pro ni svědčí žádost o učebnici latiny. Adam se připravoval na povolání učitele – v Brémách se pak stal scholastikem, jak je uváděn v listině arcibiskupa Adalberta. Další indicií by mohla být ona zmiňovaná nemoc „žáka A.“. Adam se o vlastním zdravotním stavu nikde nezmiňuje, je však nápadné, že při tak velkém zaujetí pro misijní činnost se žádné z misijních cest nezúčastnil. Neprovázal svého arcibiskupa ke dvoru, a co nejvíce překvapuje, nenavštívil ani bohatou knihovnu kláštera v Corvey, odkud si nechal posílat knihy. Kdyby ji totiž navštívil, jistě by se seznámil se s *Dějinami Sasů* (*Gesta Saxonum*) kronikáře Widukinda, jejichž rukopis byl v té době ještě v klášteře uložen. Třetím podpůrným argumentem je chudoba

¹⁵ *Briefsammlungen der Zeit Heinrichs IV.*, sv. 2, Briefe Meinhards von Bamberg, č. 80, s. 129–130.

žáka A., kterému Meinhard poslal peněžitý dar. Eduard Schröder se ve své studii zamyslel nad neobvyklostí jména Adam, přičemž prohledal pět svazků edice *Necrologia Germanica* a zjistil, že v 11. století ani ve Francii, ani na německém území se toto jméno neužívalo. Necrologia ovšem uvádějí jen jména církevních hodnostářů a šlechticů. Není tudíž vyloučeno, že biblické jméno prvního člověka mohl dát dítěti neurozených a chudých rodičů kněz, který je křtil.

Jak našel Adam cestu do Brém, nevíme, sám uvádí jako datum svého příchodu jen osudový rok 1066. Stalo se tak bezpochyby už po pádu arcibiskupa Adalberta, který v lednu 1066 ztratil postavení prvního poradce mladého Jindřicha IV. a byl svými protivníky vypuzen od sálského dvora. Možná, že Adalbertovy cesty se s putováním nadaného absolventa předních škol zkřížily již dříve a on ho pozval do Brém, možná Adama některá škola doporučila na místo učitele. Škola v Bamberku udržovala písemný styk jak s kolínským arcibiskupem Annem, tak s Adalbertem. Bangerská kapitula gratulovala Adalbertovi v roce 1065 k vítězství v Uhrách a prosila ho, aby poskytl ochranu jejím lodím s obilím. Ovšem Meinhard se krátce před tím v soukromém dopise biskupu Guntherovi vyjadřoval nelichotivě o Adalbertovi, že „není sokol, jak se sám nazývá, ale spíše jestřáb nebo sup“. Doporučení, jaké by asi Meinhard dal i žákovi A. po jeho omluvném dopise, to však nijak nevylučuje.

III. Historik

Autor *Činů biskupů hamburského kostela* si stále uvědomoval, že je prvním, kdo se pokusil napsat dějiny této instituce, a přirovnával svůj obtížný úkol plavbě po moři plném útesů. Autorita předchůdců, pokud možno početných a dávných, byla ve středověku žádoucí a cenou oporou každého díla a každého názoru. Novoty a samostatné myšlenky vzbuzovaly nedůvěru. Není tudíž divu, že Adam pokládal vykročení na neznámou cestu bez opory v autoritě za odvážnou pouť v temnotách a zřejmě právem se obával předpojatosti závistivých kritiků. Proto v dedikaci svého spisu svému nadřízenému, arcibiskupu Liemarovi, nabízí namísto autority předchůdce autoritu svých pramenů. Píše tam: „Vím také, že mi nebudou chybět protivníci, jak